



Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 7/4 2018 s. 2154-2188, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TÜRKÇENİN SÖZ VARLIĞINDA “KILIÇ”

Mihrican ÇOLAK*

Geliş Tarihi: Mayıs, 2018

Kabul Tarihi: Ekim, 2018

Öz

Bir ulusun diliyle kültürü arasında sıkı bir bağ vardır. Toplumların kültürlerine ait unsurlar dillerine, söz varlıklarına yansır. Bundan dolayı bir dilde bulunan kavramlar, sözcükler, atasözleri, deyimler ve çeşitli anlatım kalıpları incelendiğinde o toplumun kültürüyle ilgili bilgiler ortaya çıkar. Bu çalışmada “kılıç” sözcüğü ele alınarak sözcüğün öncelikle kültürümüzdeki ve sonrasında söz varlığımızdaki yeri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Yapılan bu çalışmayla kılıcın, Türklerin yaşamında çok önemli bir yere sahip olmasının ve Türkler için sadece bir savaş aleti olmayıp onlar için gücü, adaleti, dostluğu, gençliği, hâkimiyeti, cesareti, yiğitliği, yaşamı ve ölümü simgelemesinin yanı sıra kültür ile dil arasındaki ilişkinin ne derece güçlü olduğu açıkça görülecektir.

Anahtar Sözcükler: Türk kültürü, Türk dili, kılıç, söz varlığı, atasözü, deyim.

“SWORD” IN TURKISH VOCABULARY


Abstract

There is a tight binding between language of a nation and its culture. Elements belonging to cultures of societies are reflected on their languages and vocabularies. Therefore, examining concepts, words, proverbs, idioms and various narrative patterns in a language, information about the culture of that society is revealed. In this study, primarily discussing the word “sword”, information about place of this word first in culture and then in our vocabulary is provided. Thanks to this study, it can be clearly seen that sword has very important in the life of the Turks, it is not a simple instrument of warfare for the Turks, but it represents power, justice, friendship, youth, skills, courage, valor for them, and there is such a powerful relationship between culture and language.

Keywords: Turkish culture, Turkish Language, sword, vocabulary, proverb, idiom.

Giriş

Bir dilin söz varlığı, o dili konuşan toplumun kavramlar dünyasının, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti (Aksan, 2004, s. 7) olduğundan savaşçı bir toplum olan; kılıç kullanma, ata binme ve ok atmanın küçük yaşlardan itibaren öğrenilen bir

*  Arş. Gör. Dr.; Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mihrican@kocaeli.edu.tr.

gelenek olduğu Türklerin dilinde, *kılıç* kelimesinin geniş bir yer bulması, onunla ilgili deyim ve atasözlerinin çokça yer alması kaçınılmazdır.

Türkçe kökenli bir sözcük olan “kılıç”, Türkçe Sözlük’te (2005) “Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah” olarak tanımlanmaktadır. Anadolu ağızlarında kılıç kelimesinin arada bir ‘n’ sesinin türemesiyle “kılınç” şeklinde de kullanıldığı görülmektedir.

Kelime, Türk dilinin bilinen en eski dönemlerinden itibaren kullanılmaktadır. Orhun Yazıtlarında *kılıçlamak* kelimesi geçmektedir: “Kül Tigin Azman kır (at)ına binip sabırsızca hücum etti. Altı eri mızrakladı. Ordular kapıştığında (da) yedinci eri *kılıçladı*.” (Tekin, 2010, s. 36). Macaristanlı Aurel Stein tarafından 1907’de Türkistan’da bulunan Göktürk harfli El Yazmalarının A yüzünde “Otka Könmüş *Kılıç* özike” ve B yüzünde “*kılıç* bir vardığından(?) yarlığ oldu” ifadelerinde “kılıç” sözcüğü görülmektedir (Orkun, 2011, s. 255-258). Tun-huang civarındaki mabetlerde Göktürk yazılarıyla yazılmış bir el yazması olan Irg Bitig’de “Altun kursağımı *kılıca* keserek” ifadesinde de “kılıç” sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir (Orkun, 2011, s. 263-267). İlk dönem Uygurca metinleri arasında sayılan Maitrisimit’in Hami nüshasında da kılıç sözcüğü “bı bıçgu kılıç ur(u)nu uçrug yadıp” ifadesinde geçmektedir (Ölmez, 2017, s. 383).

Türkçenin en eski sözlüğü Divanü Lügati’t-Türk’te de (Atalay, 2006) kılıç sözcüğü *kılıçla-* ve *kılıçlan-* fiilleri, atasözleri ve deyimlerdeki kullanımıyla eserde yer almaktadır. Kutadgu Bilig’de kılıç kelimesi 52 defa geçmektedir. Eserin ülke yönetimiyle ilgili öğütlerin verildiği bölümünde kılıcın askerî gücü temsil ettiği görülmektedir (Arat, 2007). Kılıç, Dede Korkut Kitabı’nda adı sık geçen silahlardan biridir ve 131 yerde kılıç sözüne rastlanılmaktadır. Bir yerde ise Zülfikar adı geçmektedir (Özçelik, 2016, s. 117).

Lehçelerde ise kılıç kelimesi; gıline (Azerbaycan Türkçesi), kılıs (Başkurt), kılış (Kazak), kılıç (Kırgız), kılıç (Özbek), kılıç (Tatar), gılıç (Türkmen), kılıç (Uygur) şeklindedir (KTLS, s. 474-475).

1. Türk kültüründe kılıç

Kılıçlar iki tarafı keskin olan *düz kılıç* ve tek tarafı keskin olan *eğri kılıç* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eğri kılıçlar da boyutlarının farklılığına göre *pala* ve *yatağan* adını alırlar. Kılıcın tutulan yerine *kabza* ve kesici kısmına da *namlu (taban)* denir. *Balçak* denilen kısım kabza ile namlu arasında rahat tutmayı sağlar ve elin kaymasını önler. Kılıcın namlusu *kın*

içinde muhafaza edilir. Kılıç bir kayışla bele veya omuza asılarak taşınır (Eralp, 1993, s. 57-63).

Eğri kılıçlar, Türk kılıcı olarak tüm dünyada bilinir olmuştur. Savaşırken iki ellerinde birbirinden farklı birer kılıç taşıdıkları bilinen (Roux, 2004, s. 132) Türklerin, kılıçlarının hafifliğinden ve onları kullanmadaki ustalıklarından Avrupalıların övgüyle söz ettikleri bilinmektedir (Pakalın, 1993).

Türk kılıcının menşei konusunda Bahaeddin Ögel (1948), uzak ve yakın doğu kültürlerinde olgun ve iptidai bir şekline rastlanmadığından sonradan Japonya'ya kadar yayılan Türk kılıcının menşeinin Altay olduğu, İslam'dan sonraki Türk kılıcının menşe itibariyle Orta Asya'ya bağlı olduğu görüşündedir.

Ateşli silahların ortaya çıkışıyla değer kaybetmeyen kılıç, XVI ve XVII. yüzyıllarda Türk savaşçılarının kullanımındayken XIX. yüzyıldan itibaren orduda rütbeyi gösteren bir simge olmuş, XX. yüzyılın başından itibaren bir tören silahı olarak kullanılmaya devam etmiştir (Eralp, 1993, s. 64).

Cülus töreni gibi önemli merasimlerde hükümdarlara ya da yüksek rütbeli devlet erkânına hediye edilen kılıçların değerli taşlar, bitkisel ve geometrik motiflerin hat sanatıyla birleştirilerek yapıldığı süslemelerle süslediği görülmektedir. Bu hatlarla kılıcın üzerine kılıcı yapan, kılıcın yapılış tarihi ve kime ait olduğu bilgileri yazılmaktadır. Kılıçların üzerinde ayrıca kelime-i tevhid gibi maneviyatı güçlendirici terimler, ayetler, dualar... vb. yer almaktadır (Eralp, 1993, s. 58-61). Bu kılıçların en güzel örnekleri Topkapı Sarayı Müzesinde bulunmaktadır¹

Eski Türklerde demir² kutsal sayılmıştır ve demirin kutsal sayılması nedeniyle kullandıkları silahlar da demirden yapıldığı ve aynı zamanda kendilerini, ailelerini, sevdiklerini ve ait oldukları toplumu korumalarını ve yaşamlarını sürdürmelerini sağladığı için kutsallık kazanmıştır. Bu silahların başında kılıç gelmektedir.

Savaşçı bir toplum olarak bilinen Türkler, kılıçlarını baştan sona kendileri yapmışlardır (Eralp, 1993, s. 58). Demirden yapılan, kullanması ayrı bir güç ve yetenek isteyen, bire bir karşılaşmalarda kullanılan kılıcın kültürümüzde özel bir yeri vardır.

Kılıcın kutsallığıyla törenlerde, yeminlerde, dualarda yer aldığı görülmektedir. Hiung-nular (Hunlar) döneminde *kılıç kurbanı* törenlerinin yapıldığı ve aynı zamanda Hunların sahip

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Bikkul, 1962.

² Ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz, 2004; Şen, 2008.

olduğu ruhlardan birinin adının da “kılıç” olduğu ve törenin, devrin savaş silahlarının en önemlilerinden biri ve aynı zamanda kurban ve ölümün simgesi olan kılıç ile temsil edildiği bilinmektedir (Ünal, 2000, s. 18-19).

Türklerin eski inançlarının etkisiyle demiri kutsal saymalarının yanında İslam dininin kutsal kitabı Kuran’da da demirden yapılan silahların kullanılmasına ve bu silahlardan korunmak için de zırhtan yararlanılmasına dair ayetlerin bulunması demirin Türkler için kutsallığını perçinlemiş olmalıdır. İslamiyet öncesi devleti ve milleti için savaşan Türkler, İslamiyet’le birlikte devlet, millet ve din için savaşmaya başlamışlardır (Eralp, 1993, s. 18).

Selçuklular devrinde aman (hayatının bağışlanmasını) isteme şekli olarak aman isteyen kişinin bu isteğinin bir göstergesi olarak kuşak taktığı; İslami devirde ise kişinin boynuna kefen sardığı ve elinde bir kılıç bulundurduğu belirtilmektedir (Taneri, 1995, s. 170). *Kılıç ve kefen* ile hayatının bağışlanmasını isteme şiirlerde de geçen ifadelerdir.

Türk kültüründe Tengricilik döneminden kalma bir gelenek olarak kılıç, hançer ve ok üzerine yemin edilmekte / ant içilmektedir. Türkler tarafından kutlu sayılan demirden yapılan kılıç da kutsaldır ve yemin daha çok kılıç üzerine yapılmaktadır.

Divân ü Lügati’t-Türk’te de kılıç üzerine yapılan yeminden bahsedilmektedir. Kâşgarî; Kırgız, Yabaku, Kıpçak ve diğer boyların halkları ant içtiklerinde veya sözleştiklerinde demiri ululamak için, kılıcı yanlamasına önlerine koyduklarını ve “Bu kök kirsün kızıl çıksun” dediklerini; bu sözün anlamının da “sözünde durmazsan kılıç kanına bulansın; demir, senden öcünü alsın” demek olduğunu belirtir. Bunun da demiri büyük saymalarından kaynaklandığını söyler (Atalay, 2006, s. 361-362). Türkler çok eski zamanlardan beri demiri kutlu saymışlardır. Hunların “göksel kılıç” a taptıkları bilinmektedir. Bu yemine de bu inancın etkisi olduğu söylenebilir (Esin, 2001, s. 135).

Türk kültüründe kılıçla ilgili gelenek ve uygulamaların yazılı edebiyatımıza da yansıdığı; Dede Korkut Hikâyeleri, halk hikâyeleri ve masallarda kılıç üzerine yemin edildiği, araya kılıç koyma ve kılıç altından geçmeye bu metinlerde yer verildiği görülmektedir.

Diğer silahlarda olduğu gibi kılıç da edebî metinlerde zafer sağlayıcı özelliğiyle dualarda, öldürücü yönüyle de beddualarda yer almaktadır. Bektaşiliğe bağlı Yeniçeri Ocağı’nın okuduğu “gülbank” adlı bir dua (İyiyol, 2014, s. 585) ve dünyanın en eski askerî müzik topluluğu olan Mehter’in mehterbaşı ağası tarafından hükümdar uğurlanırken edilen duada askerî ve idari gücün simgesi olarak kılıç adı kullanılmaktadır (Sanal, 1964, *akt.* Eralp, 1993, s. 27).

Kılıcın gücüyle bir yeri fethetmek, kılıcın daha keskin olması, kişinin düşman kılıcının darbelerinden korunması ya da bir işin üstesinden gelmek amacıyla kılıç duasının okunduğu, kılıcın üzerine dua yazıldığı ya da yazılan duanın aynı maksatlarla muska şeklinde boyna asıldığı bilinmektedir. Boyna asılan muskaya da sözlük anlamı “kılıç bağı” ve “kılıç kayışı” olan Arapça “hamâil” denmektedir (Devellioğlu, 2008, s. 320). Kılıç duası, aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi, Divan şiirinde sıkça konu edilmiştir³.

*Salınmaz oldı gelüp boynuma hamâ'il-vâr
Du'â-yı seyf hakyçün o kaşı ya kılıcı*

*Enverî Dîvânı, g.261/4
(Tanrıbuyurdu, 2012, s. 145)*

Türklerin kurdukları devletlerin hâkimiyet ve devlet timsallerinden biri olan kılıç; devleti, gücü, iktidarı simgelediğinden bir gelenek olarak padişahlar tahta oturmadan önce “kılıç alayı” denilen kılıç kuşanma merasimleri düzenlenmiştir. Kılıç alayına, Taklid-i seyf ya da Takallüd-i Şemşir de denmektedir. Kılıç kuşanmanın ilk ne zaman gerçekleştiği kesin olarak bilinmemekle beraber Osmanlı padişahlarının İstanbul’un fethinden sonra Eyüp semtinde Eyyub-i Ensari’nin türbelerinde kılıç kuşanmalarının bir kanun ve kaide hâline geldiği ve son kılıç alayının Sultan Vahideddin için düzenlendiği bilinmektedir (Avşar, 2012).

Kılıç, bazı yörelerde evlilik törenlerinde de törensel bir araç olarak kutsallığı ile yerini almaktadır. Günümüzde de subayların evlilik törenlerinde, evlenen subayı ve eşini iki tarafa dizilmiş subayların kılıçları altından geçirme âdeti devam etmektedir (Koşay, 1944’ten akt. Bikkul, 1962, s. 21).

Mezar taşlarında, minyatür ve resim sanatında kılıcın bir motif olarak kullanıldığı görülmektedir. Yaşamda kılıca önem veren Türkler, ölümlerinde de kılıçlarından vazgeçmemişler; ölümlerini kılıçlarıyla birlikte gömmüşler, mezar taşlarını kılıç motifleriyle süslemişlerdir (Berkli, 2007). Kılıç motifinin yer aldığı mezar taşları, Anadolu’nun birçok yerinde görülmekle beraber, özellikle Zülfikar adlı kılıcı da simgelediğinden Alevi inancına sahip kişilerin mezarlarında daha çok görülmektedir (Arslan, 2011, s. 43).

Eski Türk kültüründe mezarlarda ayrıca bir elinde kılıç ile betimlenen balbal denilen heykelciklerle taş-ata / taşbaba denilen belindeki kemerde biri kısa biri uzun olmak üzere iki tane kılıç asılı olan heykeller de bulunmaktadır. İslamiyet’le birlikte bu gelenek terk edilip yerini mezar taşlarına bırakmıştır (Karakurt, 2011, s. 68, 271).

Türklerin yaşayışlarının yansıdığı minyatürlerde de kılıca rastlanmaktadır. Osmanlı astronomisinde yer alan yedi gezegenden Zuhâl (Satürn), Merih (Mars) ve Şems (Güneş) çok

³ Ayrıntılı bilgi için bk. Tanrıbuyurdu, 2012.

kollu olarak bir ellerinde kılıç tutmuş şekilde tasvir edilmektedir (And, 2007, s. 351-352). Melek-i Ahmer adlı hayvana benzeyen mitolojik varlık da elinde bir kılıçla tasvir edilmiştir (And, 2007, s. 269). Yeniçeri ordusunun kuruluşundan sonra Yeniçeri orta işaretlerinde ve flamarından birçoğunda kılıç ve Zülfikar da görülmektedir (Eralp, 1993, s. 24).

Oyun, eğlence ve sporda da kılıç önemli bir yere sahiptir. Eski Türklerde, yaşam şartlarına bağlı olarak çocuklar pek küçük yaştan itibaren biniciliğe, avcılığa, güreşmeye ve savaşmaya alıştırılırdı. Kılıç, (at, ok, mızrak vb.) sadece savaş aracı olmayıp yapıma amacı savaşa hazırlık yapmak ve bedeni dinç tutmak olan bir spora ve oyuna da dönüşmüştür. Bu spor türlerinden kılıç-kalkan sporu günümüzde eskrim olarak devam etmektedir.

Çocukların savaş eğitimlerinin bir aracı ve oyuncaklarından biri tahta kılıçtır. Tahta kılıca eski Türk inanışlarında da rastlanmaktadır. Türkistan Türklerinin inanışlarından olan ve yer altı tanrısı olarak kabul edilen Erlik Han'ın yeşil demirden bir kılıcı olduğuna inanıldığı Şamanizm'de (İnan, 1976, s. 28), Şamanların âyin yaparken onunla kötü ruhlara karşı savaştıkları ve onları kaçırttıklarını düşündükleri tahta bir kılıç kullandıkları bilinmektedir (Ocak, 2015, s. 179). Bektaşî velileri de demir kılıç yerine barışın ve hoşgörünün simgesi olarak tahta kılıç kullanmışlardır (Ocak, 2015, s. 179). Bektaşî velilerinden Demir Baba'nın kılıcından ise elmas kılıç (fîg-i elmâs) olarak bahsedilmektedir (Özdemir, 2009, s. 307).

Bütün bu bilgilerin ışığında Türkler tarafından kutsal addedilen, gücüne güvenilen kılıcın gelenek ve uygulamalardaki yeri dolayısıyla da Türk dilinin söz varlığında geniş yer bulduğu görülmektedir.

2. 'Kılıç'ın Türkçenin söz varlığındaki yeri

2.1. Atasözlerinde kılıç⁴

Atasözleri geniş halk yığınlarının tecrübelerinden ve bu tecrübelere dayanan düşüncelerden doğmuş olan, ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirten ve yol gösteren kalıplaşmış, kısa ve özlü sözlerdir (Aksoy, 1993a, s. 15). Aksoy, atasözünü "Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler." olarak tanımlamaktadır (Aksoy, 1993a, s. 37).

⁴ Atasözleri ve deyimler sıralanırken arka arkaya gelen sözcükler bitişik ve tek sözcükmüş gibi düşünülerek alfabetik sıraya koyulmuştur.

Kılıç kelimesi atasözlerimizde güce, adalete, yiğitliğe, cesarete, bilgiye, inanca, dostluğa, insani değerlere önem veren ulusumuzun düşünce ve tutumunu belirten bir sözcük olarak kullanılmıştır.

2.1.1. Türkiye Türkçesinde kılıçla ilgili atasözleri

Tespit edilen atasözleri konularına göre şöyle sınıflandırılmıştır:

Adâlet ve Kılıç: Kılıç kaba kuvveti, kalem ise kanunu simgeler. Haksızlığa uğramış kişinin kaba kuvvete başvurmadan hakkını kanun yoluyla almaya çalışması gerektiği ifade edilir.

Kalemin yaptığı, kılıç yapamaz.(TTA, s. 589)

Kalem kılıçtan keskindir. (TTA, s. 589)

İnsanın yaptığı her şeyin karşılığını göreceği belirtilir. Bu da bir çeşit adalettir.

Kılıçla kesen, kılıçla kesilir.(TTA, s. 629)

Affetmek ve Kılıç: Suçunu kabul edip bağışlanmak isteyen kişinin affedilmesi gerektiği, affetmenin sonucu olarak bütün kötülüklerin ortadan kalkacağı belirtilir.

Afhusümetin kılıcıdır. (TTA, s. 105)

Aman diyene kılıç kalkmaz. (TTA, s. 152)

Eğik boynu kılıç vurmaz (kesmez). (TTA, s. 386)

Eğilen boyuna kılıç olmaz.(TTA, s. 387)

Bilgi ve Kılıç: Kılıç, kişinin düşmanı ile birebir dövüştüğü bir araçtır. Kılıçla dövüşmek bilgi, yetenek ve cesaret işidir. Yay ise kılıçla kıyaslandığında daha basit bir savaş aletidir. Bunun için de kılıç kullanmanın önemi, bilginin değeri ve değersiz bir iş yapmak yerine değerli bir iş yapmanın önemi aşağıdaki atasözleriyle vurgulanmaktadır.

Bin akçelik kılıcı çek, bir akçelik yayı çekme.(TTA, s. 247)

1. Her şey onu gereği gibi kullanarak ondan yararlanmasını bilen insanın hakkıdır, ona yakıştır. 2. Kendisinden yararlanan bir şey, başkasının malı olsa da, kimin elindeyse onun sayılır.

At binenin, kılıç kuşananın.(TTA, s. 183)

At binenin, kılıç kuşananın, köprü geçeninindir. (TTA, s. 183)

İş bilen, kılıç kuşananın.(TTA, s. 564)

İnsanın yaptığı her işin bir amacı olması gerektiği vurgulanır.

Kılıcımı sebepsiz yere kınından çekme.

Cahillik ve Kılıç: Cahil insanın karşındakine söz ve davranışlarıyla her an zarar verebileceği dile getirilir.

Cahil insanın kılıcı elindedir.(TTA, s. 284)

Deneyim ve Kılıç: İnsanın bir işin olumlu ve olumsuz yönlerini öğrenmesi için o işi çokça yapması gerektiği ifade edilir.

Keskin kılıç olmak için, çok çekiç yemek gerek.(TTA, s. 627)

Cesaret ve Kılıç: Korkakların kaba kuvvetle yürüttükleri işleri güçlü, kuvvetli ve mert insanların bakışları, tavır ve davranışlarıyla yürüttükleri belirtilir.

Yiğidin bakışı, korkağın kılıcından keskindir.(TTA, s. 894)

Dil ve Kılıç: Ağızdan çıkan bir sözün, hızla dilden dile ve tahmin edilemeyecek kadar geniş bir alana yayıldığını ifade eder.

Burda vururum kılıcı, Bağdat'ta oynar ucu.(TTA, s. 279)

Kötü sözün; insanı kılıçtan daha çabuk yaraladığına, insanın özellikle kalbini kırdığına ve bir sorunu çözmede doğru sözün kılıçtan, yani kaba kuvvetten daha etkili olduğuna dikkat çekilir.

Dili kılıçtan keskindir.(TTA, s. 353)

Dil, kılıçtan çabuk öldürür.(TTA, s. 353)

Doğru söz, kılıçtan iti olur.(TTA, s. 360)

Doğru söz, kılıçtan keskindir.(TTA, s. 360)

Kılıcın insan bedeninde açtığı yara zamanla iyileşeceği ve bu yaranın acısı unutulacağı, ancak kötü sözün insan ruhunda açtığı yaranın acısının kolay kolay unutulmayacağı ifade edilir.

İki olur kılıç yarası, iyileşmez dil yarası. (TTA, s. 547)

(İylenir kılıç yarası, iylenmez dil yarası.)(TTA, s. 580)

(İyleşir kılıç yarası, iyleşmez kötü söz yarası.)(TTA, s. 580)

Kılıç yarası sağalır, dil yarası sağalmaz. (TTA, s. 629)

Dini inanç ve Kılıç: İnançsız bir kimsenin dinle ilgili sözlerinin inançlı bir insanı çok kızdırabileceği ve onun kaba kuvvete başvurmasına yol açabileceği bildirilir.

Dinsiz ile konuşanın eli kılıçta gerek (TTA, s. 356).

Bir insanın çıkarları doğrultusunda inançları aynı olmasa bile zalim ve kötü insanlarla dost olabileceği ve onların yolundan gidebileceği anlatılır.

Gâvurun ekmeğini yiyen, gâvurun kılıcını çalar. (TTA, s. 462)

Allah'ın yardımıyla zor işlerin başarılabileceği ifade edilir. Yemin etmenin Allah'ın sonsuz gücüne sığınmak olduğu belirtilir.

*Allah yâr olduktan sonra, kılıcın ağaç olsa yine keser.(TTA, s. 145)⁵
Yemin, Hakk'ın keskin kılıcıdır.(TTA, s. 886)*

Dostluk ve Kılıç: Kişinin dostunun yanında yer almasının ve gerektiğinde ona yardım etmesinin önemi belirtilir.

*Dostun ekmeğini yiyen, kılıç mı sallar?(TTA, s. 368)⁶
Dostun kılıcını çalan, âbittir. (TTA, s. 368)⁷*

Davranışlarında ölçülü olmayan insanların bile kendilerini koruyan kişilere zarar vermeyecekleri ifade edilir.

*Keskin kılıç, kınını kesmez.
Kılıç kınını kesmez. (TTA, s. 627)*

Düşmanlık ve Kılıç: Güçlü düşmanı yenmek zor ve hatta imkânsız olabileceğinden bir düşmanın güç kazanmasını sağlayacak tutum ve davranışlardan uzak durulması öğütlenir.

*Düşman eline kılıç verilmez.(TTA, s. 380)
(Düşmanın eline kılıç verilmez.)(TTA, s. 382)*

Kendisinden çekinilen kimsenin yüzüne karşı kimsenin bir şey söyleyemeyeceği, ama arkasından herkesin düşmanlık yapabileceği şeklinde bir uyarıdır.

Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar.(TTA, s. 755)

Kötü kimselerin toplumda yeri olmadığından kendilerini insan yerine koyan olmayacağı belirtilir.

Mundar eti kılıç kesmez.(TTA, s. 712)

İyi sonuç alınamayacak işleri insanların kendi yakınlarına değil, aralarında sevgi bağı olmadığı hatta düşman oldukları kişilere yaptıkları ifade edilir.

*Keskin kılıcı canavarda denerler.(TTA, s. 627)
“Yazık tûg-i zabâna gerçi kim darbü'l-meseldir bu
Ederler cânâverde tecrübe şemşîr-i bürrânî” Nef'î Sihâm-ı Kazâ
(Beyzadeoğlu, 2003, s. 168)*

Farklılık ve Kılıç: Her canlının veya nesnenin hareketleri veya durumlarının birbirinden farklı olduğu ifade edilir.

At şahlanır, kılıç kıvılcımlanır.(TTA, s. 186)

Güç ve Kılıç: Maddi yönden güçlü olanların, karşılarına çıkacak bütün engelleri rahatlıkla aşacakları belirtilir.

Altın kılıç, demir kapıyı açar. (TTA, s. 150)

⁵ Bu atasözü Bektaşî velilerinin kullandığı tahta kılıçla ilintili görünmektedir.

⁶ Bk. kılıç sallamak.

⁷ Bk. kılıç çalmak.

Sözün insanı kırıp üzebileceği, paranın ise her işin üstesinden gelebileceği dile getirilir.

Söz poyraz, para kılıçtır. (TTA, s. 158)

Sevdanın para ile davanın ise kılıçla sürdürülebileceği anlatılır.

Sevdayı para biler; davayı kılıç.(TTA, s. 785)

Zor işlerde başarılı olabilmek için güçlü kuvvetli olmanın önemi vurgulanmaktadır.

Ekmek yiyen, kılıcını sallar.(TTA, s. 393)

Güçlü kimselerin, istediklerini yapmakta ve yaptırmakta fazla sıkıntı çekmedikleri ifade edilir.

Güçlü atı eşkin, kılıcı keskin olur.

Padişah kılıcı uzundur.(TTA, s. 754)

Bir mücadele sırasında elde bulunan gücü iyi değerlendirmenin ve o gücü kaybetmemenin gerektiği belirtilir.

Kavgada kılıç ödünç verilmez. (TTA, s. 609)

Hüner ve Kılıç: Kaba kuvvetle yapılması mümkün olmayan işlerin ustalık, hüner ve uzmanlık sayesinde kolaylıkla yapılabileceği ifade edilir.

Marifet kılıçtan keskindir.(TTA, s. 699)

İkram ve Kılıç: İkramda bulunmanın, kaba kuvvetin yapamadığı işleri rahatlıkla yapacağı anlatılır.

Çörek kestiğini, kılıç kesmez. (TTA, s. 391)

Ekmeğin kestiğini, kılıç kesmez.(TTA, s. 391)

Kılıç bir keserse, ekmeğin iki keser. (TTA, s. 629)

Kadın ve Kılıç: Kadınların erkeklere göre daha duygusal olmaları nedeniyle yaptıkları işlerde aşırıya kaçtıklarını ifade eder.

Kadına kılıç ver, fırsat verme.(TTA, s. 584)

Korkaklık ve Kılıç: Korkak insana, korkaklığı nedeniyle onları kullanamayacağından düşmanlarına karşı kullanması gereken tabanca ve kılıcın yük olacağı belirtilir.

Tabansız insana tabanca kılıç yük.(TTA, s. 813)

Nitelik ve Kılıç: İyi özelliklere sahip olmayan şeylerden iyi şeyler beklenmeyeceği gibi iyi olmayan insanların da iyi işler yapmalarının beklenmemesi gerektiği öğütlenir.

İyi kılıç, fena demirden olmaz.(TTA, s. 577)

Eski pamuktan bez olmaz, yaramaz (kötü) demirden kılıç olmaz. (TTA, s. 429)

Karıncalı demirden yapılan kılıç, peyniri bile zor keser.(TTA, s. 603)

Kötü demirden kılıç olmaz.(TTA, s. 670)

(Yaramaz demirden, yahşi kılıç olmaz.)(TTA, s. 874)

(Yaramaz demirin yahşi kılıcı olmaz) (TTA, s. 874)

Kılıcı kestiren suyudur, insanı hor eden huyudur.(TTA, s. 629)

Değerli olduğu hâlde işe yaramayan bir araçtan, değersiz ama işe yarayan bir aracın daha iyi olduğu belirtilir.

Kınından çıkmayan kılıçtan, topuz yeğdir.(TTA, s. 629)

Oyun ve Kılıç: Bir arada bulunmaması gereken şeylerin olduğu ve bu konuda dikkatli olmak gerektiği, onlarla oyun olmayacağı; yoksa hem kişinin kendisinin hem de çevresinin zarar göreceğine dair bir uyarı içerir.

Kurt ile koyun, kılıç ile oyun bir yerde olmaz.(TTA, s. 680)

(Kurtla koyun, kılıçla oyun olmaz.) (TTA, s. 681)

Ölçü ve Kılıç: Her şeyin bir ölçüsü olduğu için bu ölçüleri zorlayarak birtakım işleri yürütmenin mümkün olmadığı ve iki kişinin ancak yapabileceği bir işin de bir kişiye yaptırılmayacağı anlatılır.

(İki kılıç, bir kılıfta olmaz.)

(İki kılıç, bir kına girmez.)

İki kılıç, bir kına sığmaz. (TTA, s. 546)

Aşırıya kaçan ve aşırı tavırları olan insanların kendilerine zarar verebilecekleri yönünde bir uyarıdır.

Keskin kılıç kınına zarardır. (TTA, s. 627)

İnsanın hata yapmaması için dikkatli olması gerektiğini ifade eder.

Keskin kılıç kullanan yanlış hamleden sakınmalı.(TTA, s. 627)

Yardım ve Kılıç: Başarının, yardımcıları ve kullanılan araçlar sayesinde oluştuğunu ifade eder.

At seğirtir, yiğit övünür; kılıç keser, kol övünür.

Kılıç keser, kol övünür; alet işler el övünür. (TTA, s. 629)

Yiğitlik ve Kılıç: Yiğit insanın, elde ettiklerini değerlendireceği ve en iyi şekilde kullanacağı belirtilir.

Er olan, atı bulur atlanır; kebe (kılıç) bulur kuşanır.(TTA, s. 420)

Yokluk ve Kılıç: Aç kişinin karnını doyurmak istemesi gibi yokluk çeken kişinin karşısına çıkacak bütün zorluklarla ve insanlarla mücadele etmekten çekinmeyeceği ve bunun için her yola başvuracağı ifade edilir.

Aç kılıca sarılır, kimle olsa savaşı. (TTA, s. 92)

Aç olan kılıca sarılır. (TTA, s. 93)

Aç kılıca sarılır.

“Etmey gürisnegân-ı heves gamzeden hazer

Meşhûrdur kılıca sarılır demişler aç” (Hatem) (Beyzadeoğlu, 2003, s. 44)

2.1.2. Türk lehçelerinde kılıçla ilgili ortak atasözleri

Aman diyene kılıç kalkmaz. (TDOAS, s.81, 231-232)

At binenin, kılıç kuşananın. (TDOAS, s.97)

Dil kılıçtan keskindir. (TDOAS, s. 213-214)

Eski pamuktan bez olmaz, yaramaz (kötü) demirden kılıç olmaz. (TDOAS, s. 250)

İki kılıç bir kına sığmaz. (TDOAS, s. 300)

Kalem kılıçtan keskindir. (TDOAS, s. 324-325)

Kılıç kınını kesmez. (TDOAS, s. 143-144)

Kılıç yarası sağalır, dil yarası sağalmaz. (TDOAS, s. 144-145)

Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar. (TDOAS, s. 405-406)

2.1.3. Divânü Lügati't-Türk'te kılıçla ilgili atasözleri

Koş kılıç kına sığmaz: “Çifte kılıç kına sığmaz.” Bir iş için çarpışan, karşılaşılan veya bir kızı isteyen iki adam için söylen bir sözdür (DLT: I, s. 359).⁸

Kılıç tatıksa iş yunçır, er Tatıksa et tunçır: Kılıç paslanırsa iş kötüleşir, adam Farşlaşırsa kanı bozulur (DLT: II, s. 281).

Kök temür kerü turmas: “Gök demir boş durmaz” dokunduğu şeyi yaralar anlamındadır (DLT: I, s. 361-362). Bu atasözü Altınordu, Kazak ve Özbek Türkçelerinde de bulunmaktadır (TDOAS, s. 269)

Divânü Lûgat-it-Türk'te geçen bir deyim de vardır. Kılıcın kına güç sığması.

*“Eren alpı okıştılar
Kınğır közin bakıştılar
Kamuğ tolmin tokıştılar
Kılıç kına küçün sığdı.”*

Kılıcın, üzerinde kuruyan kanın çokluğundan kına sığdırılmakta zorlanıldığı anlatılmaktadır (DLT: I, s. 359).

⁸ Bk. Ölçü ve Kılıç.

2.2. Deyimlerde kılıç

Aksoy (1993a, s. 52), deyimi “Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.” olarak tanımlamaktadır.

Atasözlerinde olduğu gibi deyimlerde de kılıç kelimesi sıkça kullanılmıştır. Tespit edilen deyimler şunlardır:

2.2.1. Ölçünlü Türkiye Türkçesindeki deyimlerde kılıç

2.2.1.1. İsimle kalıplaşmış deyimler

Çalakılıç: Durmadan kılıç sallayarak

Dal kılıç: *bk.* yalın kılıç

Demoklesin kılıcı: Büyük görev ve sorumlulukların aynı zamanda büyük tehlike ve sıkıntıları da beraberinde getireceğini anlatan bir söz.

Dili kılıçtan keskin: Kırıcı ve ağır konuşan.

İşte kılıç, işte baş (meydan): Çok şey yapacağını söyleyen kimselerin kendilerine fırsat tanınıp söylediklerini yaparak göstermeleri için kullanılan bir sözdür.

Kıldan ince kılıçtan keskin: Tasavvufta Allah’a giden yolun, çok ince dengeler üzerine kurulu olduğu ve bu dengelerin korunmasındaki zorluğu anlatmak için kullanılan bir tabirdir. Bu tabir Sırat köprüsü için de kullanılır.

“Sırat kıldan incedür
Kılıçtan keskincedür
Varub anın üstüne
Evler yapasım gelür”

Yunus Emre (Cebecioğlu, 2009, s. 371)

Kılıcın gedik olması: Kılıcın çentilmiş, körelmiş olması.

“Kara polad öz kılıcı gedik oğlan” (DK, s. 222)

Kılıcın gedilmesi: Kılıcın keskin ağzının diş diş olması, kırılması, körelmesi.
“Çalışanda kara polat öz kılıcun gedilmesün (...)” (DK, s. 94)

Kılıcının hakkı: Bir kimsenin kendi gayreti, uğraşması ile elde ettiği şey.

“Kılıcun hakkı dil senden kesilmez
Eğer bin zahm urursan yara yara”

Zâtî, 1339.2. (Tanyeri, 1999, s. 176)

Kılıcın kınını doğraması: Kılıcın kınını dahi kesecek kadar keskin olması. Kılıcı övmek için söylenen bir söz.

“Kara polad öz kılıcum kının toğrar.” (DK, s. 222)

Kılıç artığı: Savaş sonrası sağ kalanlar.

Kılıç bacak: Bacakları eğri olan, çarpık bacaklı (kimse).

Kılıç eri: Kılıç kullanmakta mahareti olan.

“Eger pehlivansın ya kılıç eri
Kefen alıp odalanasın yeri” *Ferh. XIV. 80 (TS, s. 2481)*

Kılıç etmeği: bk. Kılıcının hakkı

“Kılıç etmeğidir bu Mısır Tahti
Kılıç ur ger sana gerekse bahtî” *Hikmet. XV. 587 (TS, s. 2481)*

Kılıç kalkan, zırt ha meydan: Her an kavgaya hazır, geçimsiz insanlar için kullanılan bir sözdür.

Kılıç kuşanma: Tahta yeni çıkan Osmanlı padişahlarının İstanbul'daki Eyüp Sultan türbesine giderek törenle kılıçlarını almaları.

Kılıç payı: bk. kılıcının hakkı.

Yalın kılıç: Elinde kılıç olduğu hâlde, kılıçlı olarak, dalkılıç, kınından çıkarılmış kılıç.

(*yalıng kılıç:* kınından çıkarılmış kılıç *DLT: III, s. 373*)

Yaz geldi yalaz gibi, bizi buldu palaz gibi; kış geldi kılıç gibi, bizi buldu piliç gibi: Yaz mevsimi en kavurucu sıcaklarla gelir ve kış mevsimine katlanmış olan insanı güçsüz bir yavru gibi yakalar. Güçsüz yavru yaz boyunca yer içer ve gelişerek kılıç gibi kesen soğuğuyla kışa kanlı, canlı, güçlü kuvvetli bir şekilde girer. (*TTA, s. 880*)

2.2.1.2. Fiille kalıplaşmış deyimler

Havaya pala (kılıç) salla-: Boşuna, gereksiz çaba harcamak.

Kılıca bindir-: Yalnız kılıçla savaşmak, savaşta yalnız kılıç kullanmak.

“Açam alnımı ışığım kalduram
Bular oka, ben kılıca bindürem” *Süh. XIV. 164 (TS, s. 2480)*

Kılıca doğran-: Kılıçtan geçirilmek. “Sözümde durmazsam kılıcım ile öldürüleyim” anlamında bir yemin şekli.

“Beyrek and içti: Kılıcuma toğranayın... geliip seni halâllığa almaz-istem didi.” (*DK, s. 135*)

Kılıca gel-: Kılıç kullanacak, savaşa katılacak yaşta ve güçte olmak.

Kılıcı altından geç-: Aman dilemek, boyun eğmek, teslim olmak.

“Yaltaçuk,... Beyregün ayağına düşdi, kılıcı altından kiçdi. Beyrek dahi suçından kiçdi” (DK, s. 151).

Kılıcı arşa as-: Çok büyük zafer kazanmak.

“Revândur hükmi cümle bahr u bere

Kılıcı arşa asdı niçe kere”

Yahyâ Bey, 247.33. (Tanyeri, 1999, s. 176)

Kılıcı beline bağla-: Kılıç kayışını bele bağlamak suretiyle kılıç kuşanmak, kılıç takınmak.

“Dedem Korkut himmet kılıcın biline bağladı (...)” (DK, s. 216)

Kılıcı beline kuşan-: (Bir kimsenin savaşa çıkmak üzere) kılıcı beline takması “Buğaç Big yirinden örü turdı, kara polat öz kılıcın biline kuşandı, (...)” (DK, s. 91)

Kılıcı ele al-: Kılıç çekmek, kullanmak üzere kılıcı ele almak.

“Kara polat öz kılıcum elüme alayın-mı” (DK, s. 80)

Kılıcı hamayil kuşan-: Kılıç kayışını omuzdan çaprazlama geçirerek kılıcı beline takmak.

“(...) kılıcın hamayil kuşandı (...)” (DK, s. 211)

Kılıcı keskin ol-: Bir şeyi yapabilme veya yaptırabilme gücü olmak, muktedir olmak.

Kılıcı kına kat-: Kılıcı kınına sokmak.

“Kılıcı silip kınına kattı

Sarayına gelüben girdi yattı” Dah. XIV.36 (TS, s. 2481)

Kılıcı kınına koy-: Savaşı bırakmak, savaştan vazgeçmek.

Kılıcından gör-: Kılıcında kusur bulmak, savaşını beğenmemek (Gökyay, 2006, s. 305).

Kılıcından kan damla-: Kişilerin yiğitliğini pekiştirmek amacıyla kullanılan bir söz (Arslan, 2011, s. 43).

Kılıcını kır-: Askerlikten ayrılmak.

Kılıcının ekmeği ile al-: Kılıcıyla hak etmek, savaşarak kazanmak (Gökyay, 2006, s. 304-305).

Kılıcı kuvvet ver-: Kılıcın keskin ve sağlam olmasından cesaret almak, kuvvet kazanmak.

“(...) Kara polad öz kılıcın kuvvet virdi (...)” (DK, s. 223)

Kılıcı yalın eyle-: Kılıcı kınından çıkarmak, kılıç çekmek.

“(...) kılıcın yalın eyler, kâfiri önine katup kovar.” (DK, s. 195)

Kılıç atla- (Kılıçtan atlat-): Ant içmek, bağılılık yemini etmek (ettirmek) anlamına gelen, bir kılıç üstünden atlatma şeklindeki Türk âdeti.

Kılıç balığı gibi burnuna dokununca darıl-: Çok alıngan olmak. (Beyzadeoğlu, 2003, s. 44)

Kılıç çal-: 1. Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.

“Çalup keser öz kılıcı muhannetler çalınça çalmasa yig.” (DK, s. 74)

2. Kılıç çalmak; kılıca herhangi bir zarar vermeden hedef üzerine kullanma tekniğine uygun olarak indirilip en yüksek sonucu almaktır (Eralp, 1993, s. 25).

Kılıç çek-: Saldırmak veya selamlamak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak.

“Kılıç çeküp altı kâfir depeledi” (DK, s. 229)

(kılıç kınından suçlandı: kılıç kınından sıyrıldı, çekildi DLT: II, s. 246)

Kılıç çıkar-: bk. Kılıç çekmek

“Oğlan kılıcın çıkardı, kız-ile kendü arasına bıraktı.” (DK, s. 228)

Kılıç dokun-: (Bir kimseye, bir yere) kılıç değmesi, kılıçla yaralanmak.

“Nâgâh gözü kapağına kılıç tokandı. (DK, s. 172)

Kılıç döğ-: Örs üzerinde kılıç yapılan demire şekil vermek, kılıç yapmak. (Kılıç tokuldu: kılıç döğüldü, kılıç tokandı: kılıç döğüldü DLT: II, s. 129, 147)

Kılıç gider-: Bir işi engellemek için araya konulan kılıcın kaldırılması.

“Kız aydur: Kılıcun gider yigit, murad vir murad al, sarılalum didi.” (DK, s. 228)

Kılıç gir-: Helak olmak, kırılmak.

“Ki tâ haddâ bir er başına üşe elli avratlar

Kaçan kim ümmete kılıç gire olmaya ayruk dur” Muham. XV. 291(TS, s. 2481)

Kılıç indir-: Kılıçla vurmak.

“Tarvandurmadı, çığnine kılıç indürdi.” (DK, s. 242)

Kılıç kesmez, kurşun geçmez beladan sakın-: Karşı konulamayan kötülüklerden ve kötü insanlardan uzak durmak gerektiğini ifade eder. (TTA, s. 629)

Kılıç kına gir-: Kılıcın kına girmesi, savaşın sona ermesi.

Kılıç kına katıl-: Kılıç kına girmek.

“Yiyilübenin batıcağız kana

Kılıçları katılmaz idi kına” Süh. XIV. 278 (TS, s. 2482)

Kılıç kınını doğra-: Dövüş arzulamak, kılıç kınında durmamak, savaş istemek (Gökyay, 2006, s. 305).

Kılıç koy-: Kılıçla hücum etmek, saldırmak, kılıçtan geçirmek.

“(…) *kâfire kılıç koydı, basdı kal’aya tıkdı.*” (DK, s. 104)

Kılıç kuşan- (tak-): 1. Kılıcı olmak ve onu taşıyacak güce ve yetkiye hak kazanmak.

“*ol manga kılıç mandurdı: o, bana kılıç kuşattırdı*” (DLT: II, s. 197)

2. Kılıcı beline bağlamak.

“(…) *kara kılıcın kuşandı.*” (DK, s. 173)

“*Baba oğul kazanur ad için
Oğul-da kılıç kuşanur baba gayretti-y-içün*” (DK, s. 160)

Kılıçlama kaç-: Yan yan koşarak çaprazlamasına gitmek.

Kılıçlar çalın-: Kılıçlar çarpışmak, kılıçlaşmak (Gökyay, 2006, s. 305).

Kılıç oynat-: Egemen olarak yaşamak.

Kılıç sakla-: İleride lazım olur düşüncesiyle kılıcı savaşa hazır durumda bulundurmak.

“*Kara polat öz kılıcum saklar-idim bu gün için*” (DK, s. 158)

Kılıç sal-: Kılıç sallamak, kılıç kullanmak, kılıç çalmak.

“*Kara kılıcın sal boynuma kes başum*” (DK, s. 236)

Kılıç salla-: Kılıç ile dövüşmek, düşman üzerine kılıçla saldırmak.

Kılıç sıyr-: Kılıcı kınından çıkarmak, kılıç çekmek.

“*Nayibi kılıcın sıyrdı eline aldı (...)*” (DK, s. 130)

Kılıç şakırdat-: (Asker olmanın verdiği gururla) Kılıcını şakırdatı şakırdatı yürümek.

Kılıç takın-: Kılıç kuşanmak. (Gökyay, 2006, s. 305)

Kılıçtan atla-: Ant içmek, bağlılık yemini etmek.

Kılıçtan geçir-: Çok sayıda insanı kılıçla topluca öldürmek.

“*Geçürdi cümle kılıçtan içinde bulduğımı
Beden hisârını gamzen yıkup savaş ile*” *Ubeydî, 60b.* (Tanyeri, 1999, s. 176)

Kılıçtan geç-: Kılıç darbesiyle ölmek.

“*On iki bin kâfir kılıçdan kiçdi.*” (DK, s. 115)

Kılıçtan keskin ol-: Tesiri çok olmak.

Kılıçtan saparı olma-: Düşman kılıcından korkup yüz döndürmemek.

“Kılıcundan saparum yok” (DK, s. 236)

Kılıç tart-: Kılıcı yoklamak, kontrol etmek, denemek.

“Kara polad öz kılıcum tarta-y-idüm” (DK, s. 239)

Kılıç tut-: Kılıç vurmaya hazır durumda olup beklemek.

“Altı cellâd ensesine geldiler, yalın kılıç tuttular.” (DK, s. 191)

Kılıç üşür-: Kılıç çekerek saldırmak.

Heman arдын alup kılıç üşürdüler. Solak. XVII. 26 (TS, s. 2483)

Kılıç vur-: Kılıçla saldırmak, öldürmek.

“Bir iki dimedi kâfirlere kılıç urdı (...)” (DK, s. 119)

Kılıç yürüt-: Kılıçtan geçirmek.

“Kara tonlu kâfire at saldılar, kılıç yoritdılar.” (DK, s. 233)

Tahtı kılıçla-: (Âdet gereğince) yenen, yenilen hükümdarı tahtına kılıç vurmak.

Yalmağı düş-: Kılıcın keskin yanının körelmesi.

“Kara polad öz kılıçlar çalındı, yalmağı düşdi.” (DK, s. 25)

.... kılıcın çal-: tarafını tutmak.⁹

“Hem Hamza ile düşmandır, hem Hamza'nın kılıcın çalar” Hamza. XIV-XV. 12, 92 (TS, s. 2481)

2.2.2. Türkiye Türkçesi ağızlarına ait deyimlerde kılıç

İp üzengi, tahta kılıç. (Sivas, Ankara) (BAAD, s. 336)

Kılıcına koymak: Dikdörtgen biçimindeki ağaç, demir, tuğla vb. şeyleri dar olan yüzleri üzerine koymak. (DS)

Kılıcı darı mı düşüyor? (Gaziantep)

Kılıcını meydana görmek. (Hakkâri)

Kılıcı sınamak. (Adana)

Kılıç asmak. (Gaziantep) (BAAD, s. 349)

⁹ “Gâvurun ekmeğini yiyen, gâvurun kılıcını çalar.” atasözünde ifade edildiği anlamıyla kullanılan bir deyimdir.

2.3. İsimlerde kılıç

2.3.1. Özel isimlerde kılıç

2.3.1.1. Kişi adları

Köktürk harfli Yenisey Yazıtları'nda geçen kişi adlarından biri kılıç kullanmakta usta anlamına gelen Kıyagan'dır. Bu ad eski Türklerde kılıç kullanmada usta olmanın önemli olduğunu göstermektedir (Useev, 2015, s. 34).

Kaşgarlı Mahmut DLT'de (I, s. 359) hakanlara kurduğu düşündüğü işlerde kılıç gibi kesip atan bir hakan olsun diye “Kılıç Xan” adının verildiğini belirtmektedir. Karahanlı hükümdarları Kılıç Buğra Han Hasan (ö.992), Kılıç Tamgaç Han I. Mes'ûd b. Muhammed, Alp Kutluğ Toga (Tîga) Bilge Kılıç Tamgaç Han II. Mesud ve Anadolu Selçuklu sultanları Kılıçarslan I (1092-1107), Kılıçarslan II (1155-1192), Kılıçarslan III (1204-1205) ve Kılıçarslan IV'ün (1249-1254, 1257-1266) adlarında kılıç adı görülmektedir. Kılıç ustası İbrâhim Efendi'nin oğlu olduğu için Kılıççızâde diye anılan ve Osmanlı tarih yazıcılığının önemli eserlerinden olan Selimnâme adlı kitabıyla tanınan divan şairi Kılıççızâde İshak Çelebi (ö. 943 / 1537), Osmanlı denizcisi ve kaptan-ı deryâsı Kılıç Ali Paşa (ö. 995 / 1587), Hacı Kılıç (Ebü'l-Kâsım-ı Tûsî'nin lakabı olabileceği düşünülmektedir) ve son dönem fikir ve siyaset adamı Kılıçzâde Hakkı (1872-1960) gibi tarihi şahsiyetlerin adlarında da kılıç adı yer almaktadır (İA).

Ayrıca Orta Asya'da Şamanlık yaptıkları bilinen ve Anadolu'ya gelen eren ve evliyaların yatırlarına da demirin kutsallığıyla demirden yapılan diğer silah adlarıyla birlikte kılıç adının da verildiği görülmektedir. Samsun'da Kılıç Dede, Sivas-Divriği'de Kılıç Baba, Denizli Serinhisar'da Yatağan Baba bunlar arasındadır (Çeribaş, 2007, s. 5).

“XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Bozok Sancağı'nda Kullanılan Erkek Şahıs İsimleri” adlı çalışmada (Metin, 2013) Kılıç, Kılıçaldı, Pir Kılıç, Rumkılıç, Temür kılıç, Tur kılıç adları yer almaktadır.

Kılıcın Türkler için maddi ve manevi değeri sonraki dönemlerde de adlara yansımaya devam etmiş; adalete, güce, doğruluğa, hâkimiyete önem veren kişiler çocuklarının adlarında kılıç adına yer vermişlerdir. Aynı zamanda soyadı kanunundan sonra da seçilen soyadlarında kılıç adı görülmektedir.

Akkılıç (Beyaz kılıç), Alkılıç (“Eline kılıç al” anlamında kullanılan bir ad), Altinkılıç (Üstün nitelikli, değerli, savaşçı kimse), Cankılıç (Özü kılıç gibi keskin olan kimse.), Çinkılıç (Gerçek savaşçı), Dalkılıç (1. Kılıcını çekmiş olan, 2. Gönüllü, fedai), Erkılıç (Kılıç gibi

keskin, güçlü yiğit), Kılıç, Kılıçal (“Kılıç takın, kuşan” anlamında kullanılan bir ad), Kılıçalp (Kılıç gibi keskin yiğit), Kılıçaslan (Kılıç gibi keskin, yürekli kimse.), Kılıçbay (Kılıç gibi keskin kimse.), Kılıçel (Eli kılıç gibi etkili olan kimse), Kılıçer (Kılıç gibi keskin kimse), Kılıçhan (Kılıç gibi keskin hükümdar), Tunçkılıç (Güçlü kuvvetli kimse).

Bu adların yanı sıra Arapça kökenli Seyfali (Ulu kılıç), Seyfi (1. Kılıçla ilgili, askerliğe ait. 2. Kılıç biçiminde. 3. Asker zümresi.), Seyfullah (Allah’ın kılıcı, askeri) ve Seyfeddin (dinin kılıcı, dinin askeri) erkek adı olarak, Seyfiye (1. Kılıçla ilgili, askerliğe ait, 2. Kılıç biçiminde, 3. Asker zümresi) ise kız adı olarak kullanılmıştır (KAS).

Günümüzde soyadı olarak Karakılıç, Kılıç, Kılıçbay, Kılıçdaroğlu, Kılıçoğlu, Kılıçcıoğlu, Kılıçkaya, Kırkkılıç, Seyfettin... *v.b.* adlara da rastlanılmaktadır.

2.3.1.2. Yer adları

Oğuzlar silah adını boy ve oymak adı olarak almışlar ve Anadolu’ya gelişlerinden itibaren yerleştikleri yerlere boy ve oba ismi olarak silah adı vermeye devam etmişlerdir. Oğuz destanına dayandırılan bu geleneğin etkisiyle yer adı olarak kullanılan silah adlarından biri de kılıçtır.

Osmanlılar döneminde kılıç adıyla kurulan kaza, nahiye ve köy adları şunlardır:

Köy adları: Binkılıç / Istranca (Çatalca-İstanbul), Yaykılıç/Gölesor (Çaldıran, Murâdiye / Van), Karakılıç / Milvankale (Karaisalı / Adana).

Nahiye adları: Aşağıkılıçlı (Pazarcık, Maraş), Yaykılıç / Gölesor (Bargiri ve Murâdiye / Van), Binkılıç / Istranca (Çatalca-İstanbul), Kılıç (Çiftlikköy, Yalova / İstanbul), Kılıçkaya / Ersis (Kiskim / Erzurum, Yusufeli / Artvin), Yukarıkılıçlı (Pazarcık, Maraş).

Kaza Merkezi adı: Kılıçkaya / Ersis (Yusufeli / Erzurum).

Belediye adları: Kılıç (Keçiborlu / Isparta). (Sezen, 2017)

Günümüz yer adlarına bakıldığında ise Dedekılıçlı, Karakılıç, Karakılıçlı, Kılıç, Kılıçarlan, Kılıççı, Kılıçdere, Kılıçdoğan, Kılıçgediği, Kılıçgüney, Kılıçkaya, Kılıçkışla, Kılıçköy, Kılıçlar, Kılıçlı, Kılıçmehmet, Kılıçören, Kılıçpınarı, Kılıçtaşı, Kılıçtutan, Kılıçyaka, Küçükkılıçlı, Yaykılıç adlarına rastlanmaktadır (Gülensoy, 1995, s. 15-54). Ayrıca Kırşehir’de bulunan bir çayın adı da Kılıçözü’dür. Bir kılıç türü olan yatağan da yer adı olarak kullanılan adlar arasında yer almaktadır: Muğla- Yatağan.

2.3.2. Cins isimlerinde kılıç

Kılıç otu, kılıçbalığı, kılıç burun, kılıç ağzı... vb. gibi kılıçla ilgili sözcüklerin hepsi kılıç biçimli anlamını taşımaktadır. Anadolu ağzında kılıç; saban ökçesini oka bağlayan ağaç parçası, boyunduruğun ortasındaki deliğe takılan kısa ağaç, tekerlekle ekseni birbirine bağlayan ağaç parçası (kılıç çivisi, kılıç deliği), dokumacılıkta kullanılan ve cetvele benzeyen bir araç, İskambil kâğıdı ile oynanan bir çeşit oyun, kendir liflerini döğüp ayırmaya yarayan çatal ağaç, başağın sivri ucu... gibi nesnelere de ad olmuştur. Doruk çizgisi, tepelerin en yüksek noktalarını birleştiren hayali çizgi gibi anlamları da bulunmaktadır (DS, s. 2797). Kılıç aynı zamanda bağlama kılıcı da denilen ve duvarları bağlayan demir veya ağaç kirişlerin uçlarına bağlanan demir parçaya da ad olmuş bir inşaat terimidir (Ayverdi, 2008. s. 2603).

Kılıç; ilmiye sınıfı (şeri), seyfiye ve kalemiye sınıfı (örfi) olarak sınıflandırılan Osmanlı kamu rejiminde askeri sınıfın (sadrazam, vezirler, beylerbeyi ve ordu mensupları) adını oluşturmaktadır (Reyhan, 2008).

Osmanlı tımar sistemine göre, tımar ve zeamet olarak adlandırılan ve başlangıç miktarları 20.000 akçe olan ve aynı zamanda mali ve askerî bir birimi ifade eden ve sahibinin ölümünden sonra oğul veya oğullarına babalarından kalan kısmın ancak oğulların kılıç tutacak yaşa geldiklerinde verildiği yerlere de kılıç adı verilmekteydi (Taşkın, 2014, s. 4-6).

2.3.2.1. ‘Kılıç’ ile ilgili isimler

2.3.2.1.1. Bölümlerine göre kılıç isimleri

Kılıç ağzı: Kılıcın keskin yeri.

Kılıç bağı: Kılıç asılan bel kemeri.

Kılıç balçağı: 1. Kılıcın kabzası, 2. kılıcın başındaki başlık

“Kılıcımın balçağı kan, odaya geldi, Kan Turalıyı bulmadı.” (DK, s. 76)

Kılıç boynu: Kılıcın tutulduğu kısım.

Kılıç kolu: Çoğunlukla altınla işlenen, kılıcın veya bıçağın üzerinde bulunan yol biçimindeki oyma.

Kılıç namlusu: Kılıçların, kesmeye mahsus olarak yalnız bir ağzı bilenmiş olan demir kısmı.

Kılıç pabucu: Kılıç kınının aşağı kısmı.

Kın: Kılıç kabı. Tahta üzerine deri (sahtiyan), nadiren kumaş (kadife), altın veya gümüş kaplanmıştır. Ağzlık, çamurluk, askı halkaları ile bilezikleri de demir veya gümüştendir. Mücevherlerle de süslenmiş kınlara rastlanır (Bikkul, 1962, s. 24).

2.3.2.1.2. Şekillerine göre kılıç isimleri

Acem kılıcı: İki tarafı keskin olan kılıç.

Burma kılıç: Gövdesi yılankâvî şeklinde olan kılıç.

Cirit kılıcı: Kesici olmayan enli kılıç.

Çatal kılıç: Kabzadan tek olarak çıkan ve gövde eğriliğinin başladığı yerden itibaren çift gövdeli, eğri ve tek ağızlı kılıç.

Düz kılıç: Gövdesi düz olarak yapılmış kılıç.

Eğri kılıç: Taban demiri (gövdesi) dengeli olarak eğri şekilde yapılan kılıç.

Gaddare: Osmanlılarda Kapıkulu Süvarilerinin kullandığı geniş yüzlü kısa kılıç.

Kamış kılıcı: Ensiz kılıç.

Meç: Süngü gibi batırmak sûretiyle kullanılan ensiz ve düz kılıç.

Pala: Kavisli, kısa, uç bölümü geniş, kabzasına doğru daralan bir kılıç.

Yatağan: Sadece Türklere ait bir Türk kılıcı çeşididir. Yatağanlarda balçak bulunmamaktadır.

Zülfikâr: Uç tarafı iki çatalı olan bir kılıç çeşididir. Hazreti Ali'nin kullandığı bir kılıç olduğu için bu söz "Hazreti Ali'nin kılıcı" anlamını da taşır. Bu kılıcı Hz. Ali'ye Hz. Muhammed hediye etmiştir.

"Zülfikarın kını-y-ile kabzası ağaç" (DK, s. 109)

2.3.2.1.3. İşlevlerine göre kılıç isimleri

Delici kılıç: Eskrimde kullanılan delici özelliğe sahip bir kılıç türü, epe.

Dürtücü kılıç: Eskrimde kullanılan, namlusu düz ve yuvarlak, ucu düğmeli kılıç, flöre.

Kesici kılıç: Eskrimde kullanılan bir kılıç türü.

Kısa kılıç: 18. ve 19. yy.larda piyâde ve topçuların taşıdığı kılıç.

Şehir kılıcı: Savaşta kullanılmayan kılıçların genel adı.

Tahta kılıç: 1. Şamanların ve Bektaşî velilerinin kullandıkları ağaçtan kılıç. 2. Eski dönemlerde çocukların savaş eğitimlerinde kullanılırken sonraki dönemlerde çocuklar için oyuncak olarak kullanılan kılıç.

Tören kılıcı: Geçit törenleri için hazırlanmış süslü kılıç.

2.3.2.1.4. Yapımına göre kılıç isimleri

Kur kılıç (kurlu kılıç): Süslü, özenle yapılmış kılıç.

Sulu kılıç: Su verilmiş çelikten yapılan kılıç.

“(…) kara polad öz kılıcı çalmayınca karım dönmez (…)” (DK, s. 74)

Kara polat öz kılıç: Kara renkli, çelikten yapılmış değerli kılıç.

Kılıç yumurtası: Kılıç yapımında kullanılan, “kılıç beyzesi” de denilen ve çapı 5-8 cm, yüksekliği 8-12 cm olan çok kaliteli ve özel olarak hazırlanmış silindirik demir külçe.

2.3.2.2. Kılıç adından türemiş sözcükler

2.3.2.2.1. İsimler

+CI/+CU isimden isim yapım ekiyle türemiş isimler

Kılıççı: Kılıç yapan kimse.

+II/+IU isimden isim yapım ekiyle türemiş isimler

Kılıçlı (I): Kılıçla silahlanmış olan, kılıç takmış kimseler.

Kılıçlı (II): Rum abdalları, Rum ahileri, Rum bacıları ve Rum gazileri olarak dört kısma ayrılan Anadolu erenlerinden fütüvvet ehlinin “seyfi” kolunu oluşturan Rum gazilerine, Arapça bir kelime olan “seyfi” sözcüğünün Türkçe karşılığı “kılıçlı” (asker topluluğu) demek olduğundan, Anadolu’nun bazı yörelerinde bu rind topluluğuna verilen ad (Özbek, 2009, s. 305).

+sI isimden isim yapım ekiyle türemiş isimler

Kılıçsı: Kılıç biçiminde olan.

+IAmA (< +IA-mA) isimden isim yapım ekiyle türetilmiş isimler

Kılıçlama: 1. Bir şeyin keskin ve dar tarafı yukarı gelecek şekilde dikine, kılıcına. 2. Çaprazlama, bir yandan öbür yana.

(+IA- / +IA-n- / +IAş-)+ -mAk fiilden isim yapım ekiyle türetilmiş isimler**Kılıçlamak:** Kılıçla vurmak, kesmek, kılıçtan geçirmek.*“Kazan Bigün kartaşı kâfirün tuğı-y-ile sancağını kılıçladı yire saldı.” (DK, s. 114)***Kılıçlanmak:** Kılıç sahibi olmak.**Kılıçlaşmak:** Kılıçla çarpışmak, birbirini kılıçlamak, kılıç kılıca gelmek.*“(...) serpe serpe meydanda kılıçlaşdılar (...)” (DK, s. 223)***(+IA-) + -(y)Iş fiilden isim yapım ekiyle türetilmiş isimler****Kılıçlayış:** Kılıçlamak eylemi veya biçimi.**3.1.4.2.2. Fiiller****+IA- isimden fiil yapım ekiyle türetilmiş fiiller****Kılıçla-:** Kılıçla vurmak, kesmek, kılıçtan geçirmek.**+IA-n- (< +IA-n) isimden fiil yapım ekiyle türetilmiş fiiller****Kılıçlan-:** Kılıç sahibi olmak.**+IAş- (< +IA-ş-) isimden fiil yapım ekiyle türetilmiş fiiller****Kılıçlaş-:** Kılıçla çarpışmak, birbirini kılıçlamak, kılıç kılıca gelmek.**2.3.2.3. Kılıç Adıyla Oluşturulmuş Birleşik Sözcükler****2.3.2.3.1. İsim tamlaması (isim+isim) kuruluşunda olan birleşik sözcükler****Himmet kılıcı:** Bir ermiş tarafından verilen ve uğurlu sayılan kılıç.*“Dedem Korkut himmet kılıcın biline bağladı (...)” (DK, s. 216)***Kılıç alayı:** Osmanlı padişahlarının kılıç kuşanması için düzenlenen alayıdır.**Kılıç duası:** Kılıcın üzerine ya da boyna asılan bir muska içinde yazılan ve kişiyi koruduğuna ve kişinin düşmana galip geleceğine inanılan dua.**Kılıç ehli:** Osmanlı Devleti’nde halkın savaşa katılan Müslüman kısmı, berâyâ.**Kılıç erleri (erenleri):** Tımar sahibi askerler.**Kılıç hakkı:** Osmanlı devletinde fetihle alınan topraklarda, savaşa katılanların bir kısmına verilen yer, akçe.

Kılıç kalkan oyunu: Bursa bölgesine mahsus, sadece erkekler tarafından iki sıra halinde ellerde kılıç ve kalkan olduğu halde kılıcın kankana vurduğu zaman çıkan sesle oynanan bir halk oyunu.

Kılıç kuşanma merasimi (taklîd-i seyf): Osmanlı Devleti'nde tahta çıkan ve kendisine biat edilen padişahın beline Konya çelebisi, nakîbüleşraf veya şeyhülislâm tarafından kılıç takılması merasimi.

Kılıç oyunu: 1. Eskrim. 2. Bingöl yöresinde *kalme* denilen oyun (Alay, 2005).

Kılıç oyuncusu: Kılıç oyunu savutlarıyla çalışan ve yarışan sporcu.

Kılıç şakırtısı: Kılıçların birbirine çarpması sonucu çıkan ses.

Kılıçhâne: (Türkçe kılıç+ Farsça hâne) Kılıç yapılan yer; Osmanlılar devrinde kılıç, balta gibi keskin savaş silahlarının yapıldığı askerî imalathane.

2.3.2.3.2. Sıfat tamlaması (sıfat+isim) kuruluşunda olan birleşik sözcükler

Kılıcî taç (Külâh-ı Seyfi): Mevlevî tabirlerinden olup sikke (başlık) adlarından biridir.

Kılıç kamçı: İçinde kılıç olan kamçı (DLT: I, s. 417)

2.3.2.4. Bitki adları

2.3.2.4.1. İsim tamlaması (isim+isim) kuruluşunda olan bitki adları

Kılıç çiçeği: Yaprakları kılıç gibi yukarı uzayan, yaprak kenarlarında sarımsı şeritler bulunan bir bitki.

Kılıç kekiği: Kaya kekiği.

Kılıçkını mantarı: Altın yumurta mantarı denen ve yenilen bir mantar türüdür.

Kılıç otu: İki çenekliler sınıfının kılıç otugiller familyasından çok yıllık bitki.

Kılıç otugiller: İki çenekliler sınıfından, reçine ve uçucu yağ içeren, otsu veya odunsu, 350 kadar türü içine alan bitki familyası.

Kuzgunkılıcı: Süsengillerden, uzun, ensiz ve sivri yapraklı bir süs bitkisi, glayöl.

2.3.2.4.2. Sıfat tamlaması (sıfat+isim) kuruluşunda olan bitki adları

Kılıç arpa: Bir tür arpa.

2.3.2.5. Hayvan adları

2.3.2.5.1. İsim tamlaması (isim+isim) kuruluşunda olan hayvan adları

Kılıç balığı: Kılıç balığıgillerden, burnunda kılıç biçiminde bir uzantısı bulunan, kılıksız, eti beyaz ve lezzetli, iri bir balık.

Kılıç kırlangıcı: Kılıç gagalı bir kuş türü.

2.3.2.5.2. Sıfat tamlaması (sıfat+isim) kuruluşunda olan hayvan adları

Kılıç arı: Peteğini sepetin uzunlamasına yapan arı.

Kılıç gagalı: Yağmur kuşugillerden, çok ince ve uzun gagalı, tüyleri ak, kanatları kara bir kuş.

Kılıçkuyruk: Kemikli balıklar takımından uzunluğu 8-10 santimetre olan, tropik süs balığı.

3. Divan şiirinde kılıç

Divan şiirinde, *kılıç* kelimesiyle birlikte Arapça şemşîr ya da Farsça seyf ve tîg kelimeleri kullanılır.

*Seyf-i meslûl-i celâlûn gibi düşmen – küşdür
Ne turur tîg-i zebân cevfi niyâmumda benüm*

Mezâkî Div. 13/34

*“Tîr-i gam-ı nigâr ile ten yara yaradur
Şemşîr-i cevri-yâr ile dil pâre pâredür”*

Bâkî Dîv. g. 92/1

“Kılıç duası” divan şiirinde sıkça kullanılan mazmunlardan biridir. İktidar simgesi olan kılıç, divan şiirinde *kılıç duası* mazmunu çevresinde sıklıkla kullanılmıştır. Aşağıdaki beyit kılıç kuşanma merasimi yanında kılıç duası geleneğine de işaret etmektedir:

*Kuşandı tîgini sûsen du’â-yı seyf okuyup
Bile çalışmağa gâzîler ile rûz-ı gazâ*

Yahyâ Bey Dîvânı, k.12/3
(Tanrıbuyurdu, 2012)

Divan edebiyatında kılıç, parlaklığı bakımından güneşe benzetilir. Feleğin zulmü sebebiyle cellada, grup vakti kan gibi kızıl bir renk alan güneşin ise bu celladın kılıcına benzetildiği aşağıdaki beyitten eskiden cellatların kestiği kelle bini bulunca kılıçlarını toprağa gömmeleri şeklinde bir âdetin var olduğu anlaşılmaktadır.

Tañ mı her ahşam yire gömülse tîg-i âfitâb
Çün ki cellâd-ı felek gün başına biñ kan ider NBD, g. 141/4 (Şentürk, 1994, s. 162)

Keskinliği ve parlaklığı sebebiyle benzetmelere konu olan kılıç, Gazavâtnâmelerde adı geçen en önemli savaş aletlerinden biridir. Bu metinlerde kılıçla ilgili başlıca kullanımlar: kılıcın yapıldığı demirin su yerine kan verilerek sertleştirilmesi; kan içici olması; zehirli bir kadeh, testere veya yılan olması; üç kanatlı ecel kuşunu andırması ve parlaklığıyla etrafi aydınlatması... vb. dir.

Aşağıdaki beyit kılıcın kan içici olarak kişileştirilmesine bir örnek teşkil etmektedir:

Kılıcundur kan içici Mısırî tîg
Kan buhârından kalur çerh üzre mîg Firdevsî-i Rumî (Şahin, 2015, s. 251-252)

Divan edebiyatında ayrıca kılıç-kalem konulu şiirler yazılmıştır. Bu şiirlerde de yine kılıç kelimesiyle birlikte seyf ve tîg kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Şiirlerin başlıklarında Seyf ü Kalem, Tîg u Kalem gibi terkipler bulunmaktadır. Eserlerde kalem, bilgeliği ve ilmin gücünü; kılıç ise cesareti ve askerî otoritenin gücünü temsil eden birer simgedir (Kadioğlu 2011).

Divan şiirinde süsen bitkisi yaprakları kılıç gibi uzun ve sivri olduğu için kılıca benzetilir. Aşağıdaki beyitte kılıca benzerliğinden dolayı süsenin kötülüklerden korunmak için kılıç duası okuduğu söylenmektedir.

Ol nev-bahâr-ı hüsne hazân irmesün diyü
Süsen du 'â-yı seyf ile hırzû 'l-emân okur Helâkî Dîvânı, g.30/5
 (Tanrıbuyurdu, 2016, s. 146)

Şiirlerde, sevgilinin güzellik unsurları ve sevgiliden ayrı olmanın acısı da kılıca benzetilmektedir. Çeşm, gamze, müjgân ve ebru gibi sevgilinin güzellik unsurları ya kılıç olup ya da kılıç çekip âşığı yaralarlar. Kimi zaman da âşık rakiplerine kılıç çeker. Şiirlerde ayrıca, savaş sahneleri canlandırılır, kâfirler kılıçtan geçirilir, ülkeler kılıçla fethedilir, ordular kılıç kılıca vuruşarak savaşırlar.

Aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi sevgilinin gözleri kılıca benzerliği ile bilinen süsen bitkisine benzetilmiştir:

Dakınup sağ u sol süsen kılıçlar
Şehe yağı olanları kılıçlar Hadidi. XVI. 450 (TS, s. 2482)

Gök cisimleri mitologyasında Mars gezegeni Merih diye adlandırılmıştır. Asıl adı Mirrîh olan ve bir elinde kılıç, diğer elinde kesik baş tutarak minyatürlerde resm edilen (And 2007: 353-354) Merih, divan şiirinde bu özelliğiyle yer almaktadır.

Baş kesüp dökdi dem-be-dem kanı

Saldı Mirrih tîg-i bürrânı

(Tanrıbuyurdu, 2018, s. 139)

Divan şiirinde atasözleri ve deyimler de geniş yer bulmaktadır. Kılıç kelimesinin kullanıldığı bu atasözü ve deyimlerden örnekler şöyle sıralanabilir:

Atı yügrük, kılıcı keskin olmak

Bir başı bir kılıcı olmak

Kılıcına düşmek

Azmî-zâde Hâletî

Hayâlî Bey

Ravzî

(akt. Kaya, 2011)

Aşağıdaki beyitte ise kılıçların kınlarında hapsediği vurgusuyla ülkedeki huzur ve barış çarpıcı bir biçimde ifade edilmektedir:

Gördi kılıcunun kesici hûnî oldugın

Kıldı yirini ma'deletün mahbes-i kırâb

SDCB k.4/25 (Şentürk, 2016, s. 86)

Şairler sözlerinin ve şiirlerinin etkililiğini vurgulamak için sözlerini veya şiirlerini kılıca benzetirler. Aşağıda yer alan Bakî'ye ait beyit buna bir örnektir:

Kesdi 'ırkın Karga-zâdedür diyen düşmenleriñ

Zâglanmış bir kılıçdur Bâkiyâ şî'riñ seniñ

Bâkî Dîv. m.9

4. Halk şiirinde kılıç

Halk edebiyatı ürünlerinde de kılıç kelimesinin sıkça geçtiği görülmektedir. Halk şairlerinin şiirlerinde, hikâyelerde, masallarda, efsanelerde, manilerde, bilmeceelerde geçen kılıç kelimesi Türk inanç ve geleneklerini yansıtmaktadır.

Bir mani örneği:

“Pencereden bak da gel

***Kılıcını** tak da gel*

Hakikatli yar isen

Sular gibi ak da gel” (Güney, 1971, s. 230)

Kayıkçı Kul Mustafa' ya ait bir koçaklamadan:

“Sultan Murad eydür gelsin göreyim

Nice kahramandır ben de bileyim

Vezirlik isterse üç tuğ vereyim

***Kılıcından** al kan saçtı Genç Osman”*

Köroğlu'ndan:

“Davlumbazlar yeğde yeğde vuranda

Çarkçılar sağlı sollu dönende

*Eğri **kılıç** ak göğdeyi bölende*

Yiğiti doğuran ana bin yaşa”

Dadaloğlu'ndan:

“Belimizde **kılıcımız** kirmanı
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir” (Güney, 1971)

Ağıtlarda da yiğitlerin silahlarıyla birlikte anıldığı görülür.

“Tüfeğim, **kılıcım** asılı kaldı,
Kır atım tavlada besili kaldı,
Nişanlım odada küsülü kaldı,
Hasret kıyamete kaldı ne çâre?” (Başar, 1972, akt. Eralp, 1993, s. 27-28)

Bilmecelerden örnekler:

“Elim attım elmaya
Elma beni kesmeye
Öyle bir elbise giy,
Kılıç seni kesmeye. (Demir)”

“Asıldım bir asmaya
Asma beni basmaya
Yeşil kuşak kuşandı
Demir kılıç kesmeye.” (Nikah)

“- Kıldan ince, kılıçtan keskin (Sırat Köprüsü)” (Elçin, 1989, s. 85, 115, 116)

Sonuç

Dil ile kültür arasında bulunan sıkı bağ sayesinde bir toplumun dilindeki bazı kavramların incelenmesiyle toplumun kültürel özelliklerinden birçoğu aydınlatılabilmektedir. Bu çalışmayla *kılıç* sözcüğünün Türk dilinin ilk yazılı belgeleri olan Orhun Yazıtlarından itibaren takip edilebildiği ve Türkçenin sözvarlığında geniş bir yer bulduğu, Türklerin güce ve adalete bağlı, savaşçı bir toplum olduğunun bir göstergesi olarak sahip olduğu maddi ve manevi kültür değerlerini yansıttığı ortaya çıkmaktadır.

XVI. yüzyılda Köroğlu'nun “Tüfek icad oldu mertlik bozuldu / Eğri kılıç kında paslanmalıdır” dizelerinde dediği gibi her ne kadar bir savaş aleti olarak işlevini yitirmiş olsa da *kılıcın* kavram olarak Türk kültürü ve dilindeki işlevini yitirmediği, günümüze kadar sözlü ve yazılı dildeki yerini koruduğu görülmektedir.

Çalışmada sözlük taraması sonucu Türkiye Türkçesindeki 41 atasözü ve 76 deyimde, 27 kişi adı ve 28 yer adında, 7 tanesi bitki ve 5 tanesi hayvan adı olmak üzere 78 tane cins adında *kılıç* sözcüğünün kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca diğer Türk lehçeleriyle ortak olan atasözlerinde kılıç ile ilgili 9 atasözünün de ortak olduğu görülmüştür.

Kılıç sözcüğünün geçtiği tespit edilen atasözleri ve deyimlerde kılıcın sadece basit bir savaş aleti adı olmayıp adaletin, gücün, başarının, cesaretin, bilginin, hünerin, inancın,

doşluğun ve yiğitliğin bir simgesi olduğu; adaletin ve g¼c¼n simgesi olarak kişi adlarında ve yer adlarında yer aldığı g¼r¼lmektedir.

T¼rk dilinde *kılıç* s¼zc¼ę¼n¼n atas¼zleri, deyimler ve isimlerde geniş yer bulması '*kılıç*'ın tarih boyunca T¼rk k¼lt¼r¼nde ¼nemli bir yere ve değere sahip olduğunu g¼stermesinin yanı sıra diğer T¼rk lehçeleriyle ortak olan atas¼zlerinde de kılıçla ilgili s¼zlerin bulunması dilde ve k¼lt¼rde diğer T¼rk boylarıyla olan yakınlığı g¼stermesi bakımından ¼nemlidir.

Ayrıca alışmada yer alan kılıçsı, kılıç ieği, kılıçkuyruk... vb. s¼zc¼kler de T¼rkenin t¼retme g¼c¼ne işaret etmesi bakımından dikkate değerdir.

Kısaltmalar

akt.	Aktaran
BAAD	B¼lge Ağızlarında Atas¼zleri ve Deyimler I-II (2009). Ankara: TDK Yay.
DK	Ergin, M. (2009). <i>Dede Korkut Kitabı -1</i> . Ankara: TDK Yay.
DLT	Atalay, B. (ev.) (2006). Kâşgarlı Mahmud, Divan¼ L¼gat-it-T¼rk I-II-II-IV. Ankara: TDK Yayınları.
DS	Derleme S¼zl¼ę¼ VIII (1993). Ankara: TDK Yay.
İA	İslâm Ansiklopedisi: http://www.islamansiklopedisi.info/
KAS	Kişi Adları S¼zl¼ę¼, TDK http://tdk.org.tr/TR/Genel/AdArama.aspx?
KTLS	Karşılaştırmalı T¼rk Lehçeleri S¼zl¼ę¼ I, (1991). Ankara: K¼lt¼r Bakanlığı Yayınları.
TDK	T¼rk Dil Kurumu
TDOAS	obanoğlu, ¼. (2004). <i>T¼rk D¼nyası Ortak Atas¼zleri S¼zl¼ę¼</i> . Ankara: Atat¼rk K¼lt¼r Merkezi Başkanlığı.
TS	Tarama S¼zl¼ę¼ IV K-N (2009). Ankara: TDK Yay.
TTA	Albayrak, N. (2009). <i>T¼rkiye T¼rkesinde Atas¼zleri</i> . İstanbul: Kapı Yay.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2004). *T¼rkenin s¼zvarlıęı*. Ankara: Engin Yayınevi
- Aksoy, ¼. A. (1993a). *Atas¼zleri ve deyimler s¼zl¼ę¼ 1 atas¼zleri s¼zl¼ę¼*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Aksoy, ¼. A. (1993b). *Atas¼zleri ve deyimler s¼zl¼ę¼ 2 deyimler s¼zl¼ę¼*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Alay, O. (2005). Bing¼l masalları (inceleme-metin). Yayımlanmamış Y¼ksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat ¼niversitesi Sosyal Bilimler Enstit¼s¼.
- Albayrak, N. (2009). *T¼rkiye T¼rkesinde atas¼zleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.

- Alptekin, A. B. (2009). Osmaniye örneğinden hareketle Batı Türkleri (Azerbaycan-Türkiye) destan ve hikâyelerinde ant(yemin)lar. *Millî Folklor*, 21, 84, 23-33.
- Alyılmaz, C. (2004). İpek Yolu ve Orhun Yazıtları. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 24, s. 181-192.
- And, M. (2007). *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm mitologyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- And, M. (2011). *16. yüzyılda İstanbul kent-saray-günlük yaşam*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig*. Ankara: TDK Yayınları.
- Arslan, M., UYSAL, N. (2011). Adıyaman Besni ilçesi İncearaplar Köyü'ndeki mezar taşları. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 1, 25, 15-49.
- Atalay, B. (Çev.) (2006). *Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk I-II-II-IV*. Ankara: TDK Yayınları.
- Avşar, B. Z. (2012). Biat'tan Yemin'e... kamusal sorumluluk üstlenenlerin ve temsilcilerinin and içmesi. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (10), 15-61.
- Ayverdi, İ. (2008). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi.
- Bayat, F. (2009). *Ana hatlarıyla Türk şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Baytop, T. (2007). *Türkçe bitki adları sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Berkli, Y. (2007). Mezar taşlarında görülen kılıç, Hançer, Ok-Yay ve Bayrak Motiflerinin Sembolik Anlamları. *EKEV Akademi Dergisi*, 11 (31), 67-80.
- Beyzadeoğlu, S. (2003). *Şinasi durûb-ı emsâl-i Osmaniye*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Bikkul, A. U. (1962). Topkapı Sarayı Müzesindeki Türk kılıçları üzerinde bir inceleme. *Türk Etnografya Dergisi*. 4, 20-28.
- Bozkurt, N. (2002). "Kılıç". *TDV İslam ansiklopedisi*, C.25. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 405-408.
- Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II (2009). Ankara: TDK Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları
- Çeribaş, M. (2007). Türklerde demirciler ve şamanlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 42, 1-10.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Derleme Sözlüğü VIII (1993). Ankara: TDK Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2008). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Elçin, Ş. (1989). *Türk bilmeceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eralp, T. N. (1993). *Tarih boyunca Türk toplumunda silâh kavramı ve osmanlı imparatorluğunda kullanılan silâhlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Eralp, T. N. (1998). Eyüpsultan ve Osmanlı hükümdarlarının kılıç kuşanma törenleri taklid-i seyf. *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu II Tebliğler*. İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ergin, M. (2002). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı II*, indeks-gramer. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı -I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine giriş*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Eyüboğlu, İ. Z. (2004). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gökalp, Z. (2013). *Türk medeniyeti tarihi*. İstanbul: Hiperlink. (e-book)
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (1995). *Türkçe yer adları kılavuzu*. Ankara: TDK Yayınları.
- Güney, E. C. (1971). *Folklor ve halk edebiyatı özellikleri, sözlü gelenekleri ve yazılı örnekleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk dini tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1948) Eski Türklerde ve folklorlarda “ant”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6(4), 279-290.
- İslâm Ansiklopedisi: <http://www.islamansiklopedisi.info/>
- İyiyol, F. (2014). Mevlevî Gülbankları ve Mevlevî Gülbanklarının işlevsel açıdan tahlili. *Turkish Studies*, 9(6), 583-600.
- Kadıoğlu, İ. (2011). Kılıç kalem münâzarası. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi (Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı)*, 9(2), 161-180.
- Kafesoğlu, İ. (2000). *Türk millî kültürü*. İstanbul: Ötüken.
- Karahan, L. (2014). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karakurt, D. (2011). *Türk söylence sözlüğü, Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü*. (E-kitap)
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, B. A. (2011). Atasözleri ve deyimlerin Dîvân şiirinde kullanımı ile dîvânların bu söz varlıklarımız bakımından önemi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, 11-54.
- Kişî Adları Sözlüğü. (<http://tdk.org.tr/TR/Genel/AdArama.aspx?>)
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Küçük, Sabahattin (1994). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Mermer, Ahmet (1991). *Mezâkî hayatı, edebî kişiliği ve divanı'nun tenkidli metni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Metin, R. (2013). XVI. yüzyılın ikinci yarısında bozok sancağında kullanılan erkek şahıs isimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 543-560.
- Ocak, A. Y. (2015). *Alevî ve Bektaşî inançlarının islâm öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orkun, H. N. (2011). *Eski Türk yazıtları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ögel, B. (1948). Türk kılıcının menşe ve tekâmülü hakkında. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6(5), 431-460.
- Ölmez, M. (2017). *Köktürkçe ve eski Uygurca dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Özbek, E. (2009). *Türkülerin dili*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özcan, A. (2002). Kılıç alayı. *TDV İslam Ansiklopedisi, C.2*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 408-410.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut -Dresden nüshası- metin, dizin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özdemir, S. (2009). *Bektaşî Velâyetnâmelerinde maddî kültür*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Reyhan, C. (2008). İlim-Kılıç-Kalem: Osmanlı kamu personeli rejiminde üçlü işlevsel ayrışma. *Belleten, LXXII*, 263, 95-120.
- Roux, J. P. (2004). *Türklerin tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sevinç, B. (2013). Yiğit ve silahlı adam diyalektiğinde kılıç imgesi. *Turkish Studies*. 8/6, 619-639.
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı yer adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay.
- https://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/genel-mudurluk-yayinlar/osmanli_yer_adlari.pdf
- Sümer, F. (1999). *Türk devletleri tarihinde şahıs adları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Şahin, K. Ş. (2015). Gazavâtnâmelerde edebî savaş tasvirleri. *TÜBAR*, 37, 235-268.
- Şen, S. (2008). Eski Türklerde maden işçiliğine bir bakış. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), 162-172.
- Şentürk, A. A. (1994). Osmanlı edebiyatında felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 90, 131-180.
- Şentürk, A. A. (2016). *Osmanlı şiiri kılavuzu, 1*. İstanbul: OSEDAM Yay.
- Taneri, A. (1995). Türk tarihinde eman kurumu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 17 (28), 166-172.
- Tarıbuyurdu, G. (2012). Klâsik Türk şiirinde “Kılıç Duası”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9, 139-166.
- Tarıbuyurdu, G. (2018). *Cebrî mihr ü mâh (inceleme-metin)*. İstanbul: Kriter Yay.
- Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle divan şiirinde deyimler*. Ankara: Akçağ Yay.
- Tarama Sözlüğü IV K-N (2009). Ankara: TDK Yay.
- Taşkın, İ. (2014). 545 numaralı deftere göre Maarra'da tımar düzeni. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 1-10.
- Tekin, T. (2010). *Orhon Yazıtları*. Ankara: TDK Yay.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: TDK Yay.
- Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü
(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas)

- Uğur Çerikan, F. (2014). *Türk kültüründe demir*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Useev, N. (2015). Yenisey Yazıtlarındaki erkek kişi adlarında geçen kelimelere göre eski türk erkeği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4/1, 25-38.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2008). Osmanlılarda askerî teşkilât. *Osmanlı Tarihi*, 1, 507-518, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Ünal, M. (2000). Hiung-nu Türklerinde kılıç kurbanı töreni. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 158, 17-19.

Extended Abstract

Due to the strong connection between language and culture, the elements that belong to societies' cultures are reflected in their languages and vocabulary. Therefore, many of the cultural aspects of a society may be explained by investigating some concepts in that society's language. It is inevitable that the word kılıç [sword] would have a broad place and involved in several idioms and proverbs in the language of Turks, who are a warrior nation where using swords, riding horses and archery are traditions that are learnt from early ages. This study discusses the word 'kılıç' by including information about its place in Turkish culture and vocabulary and drawing attention to this strong connection between language and culture.

Kılıç, which has been used since the earliest texts (Orkhon Inscriptions, manuscripts with the Gokturk Alphabet, Irk Bitig, Maitrisimit, Divanü Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig, Book of Dede Korkut), is defined in the Turkish dictionary (2005) as "a weapon that is long, straight or curved, with a pointy tip and one or both faces sharp, that is made of steel and worn on the waist." It is seen that the word kılıç is also used as 'kılınç' by emergence of the 'n' sound occasionally in Anatolian accents. In different dialects, the word kılıç is used as gılınç (Azerbaijan Turkish), kılıs (Başkurt), kılış (Kazakh), kılıç (Kyrgyz), kılıç (Uzbek), kılıç (Tatar), gılıç (Turkoman) and kılıç (Uyghur) (KTLS, p. 474-475).

The Turkish sword which is known worldwide was idolized as iron is sacred in the Turkish culture and it is a weapon made of iron, and as a result of this, it has been used in ceremonies, oaths and prayers with its sanctity. This has been reflected in the kılıç sacrifice ceremonies in the Huns, demands of forgiveness with kılıç and burial robe in the times of the Seljuks, passage of a person who wanted to be forgiven for their life or crime under a sword, placement of a sword between couples who were not married, and swearing on a sword which is a tradition that comes from the Shamanist period (these were included in tales, epics, myths, stories and the Dede Korkut Stories). The sanctity of the sword is demonstrated by the wooden swords used by Shamans and Bektashi saints, prayers that include the sword as the symbol of power and dominance, the prayer of the sword that is used frequently as a theme in Divan poetry, and similar things pose as examples to the sanctity of the sword in the culture. Kılıç is seen in traditions and practices by its usage as a symbol in sword-bearing and sword regiment ceremonies, its involvement in history as a gift or a symbol of honor and promise, its usage as a guarantee of payment, its usage as a unit of length and its ceremonial involvement in weddings. Motifs of kılıç are seen in grave stones, miniatures, sculptures and pictures. Kılıç is also involved in games, entertainment and sports. Kılıç, which used to be a weapon, turned into a sport, and the wooden sword in the hands of the male child that would be replaced by a steel one in the past has been used as a toy in later periods.

Kılıç, which has been considered to be sacred by Turks and believed in in terms of its power has a broad area of usage in the vocabulary of the Turkish language. If one looks at the vocabulary of Turkish, it is seen that the word kılıç is used frequently in proverbs, idioms and names. Proverbs related to kılıç that may be divided into certain themes in terms of different topics (justice, forgiveness, knowledge, ignorance, experience, bravery, language, religious belief, friendship, enmity, difference, power, talent, blessing, woman, cowardice, quality, game, measurement unit, help, chivalry, poverty) are significant in terms of reflecting the place and importance of the sword in the Turkish culture. The word kılıç has been used in Turkish proverbs as a word that designates the thoughts and attitudes of the Turkish nation which pays importance to strength, justice, chivalry, bravery, knowledge, belief, friendship and humane values. There are also several idioms that have been set up with the word kılıç.

Idioms including the word kılıç are frequently encountered in Divan poetry and other literary texts, especially in the stories of Dede Korkut.

The abundance of names related to the word kılıç are also noteworthy in terms of names that refer to the parts, shapes and functions of a kılıç, nouns and verbs that were derived from the noun kılıç, compound nouns that come from the noun kılıç, names of plants and animals, names of people and places among proper nouns.

The material and spiritual value of the sword for Turks has been reflected in names, and those who values justice, power, truth and dominance included the word kılıç in the names of their children. The word kılıç is also seen in the surnames that have been adopted after the law on surnames was enacted.

The Oghuzs took up names of weapons as names of tribes and troops, and they continued to assign weapon names as tribe and troop names in places they were settled since the time they arrived in Anatolia. One of the names used among the names of weapons that have been used with the effect of this tradition that is based on the Oghuz Epic is kılıç (Eralp, 1993, 14). Today, names of places related to the word kılıç are frequently encountered.

Hence, it is seen that the word kılıç could be followed from the Orkhon Inscriptions which were the first written documents of the Turkish language and has taken a broad space in the vocabulary of the language, and reflected the material and spiritual cultural values of Turks which are an indicator that Turks have been a warrior nation that are dependent on power and justice.

As stated in the verses "Tüfek icad oldu mertlik bozuldu / Eğri kılıç kında paslanmalıdır" by Köroğlu in the 16th century , it is seen that, although it has lost its function as a weapon for war, as a concept, kılıç has not lost its function in the Turkish culture and language, and it has preserved its place in the verbal and written language up to now.

In this study, as a result of dictionary review, it was determined that the word kılıç has been used in 41 proverbs, 76 idioms, 27 names of persons, 28 names of places, and 78 names of genera including 7 plant names and 5 animal names. It was also seen that 9 proverbs related to kılıç were common among the proverbs that are found in other Turkish dialects.

It may be seen that, in the proverbs and idioms where the word kılıç is included, kılıç is not just a simple weapon of war, but it is the symbol of justice, power, success, bravery, knowledge, talent, belief and chivalry, and it has been included in the names of people and places as a symbol of justice and power.

The broad place of the word kılıç in the Turkish language among proverbs, idioms and names not only demonstrates that kılıç has had important place and value in the Turkish culture throughout the history, but it is also important in terms of showing the proximity of language and culture among other Turkish tribes due to the presence of proverbs related to the word kılıç in other Turkish dialects.

Additionally, the words like kılıçsı, kılıç çiçeği, kılıçkuyruk those in this study are noteworthy in terms of reflecting the power of the Turkish language in derivation.